

Hekkebiologiske undersøkelser og overvåking av kattugle i Nord-Trøndelag i 2005

Ingar Jostein Øien & Jan-Erik Frisli

Norsk Ornitologisk Forening

© Norsk Onitologisk Forening

e-post: ingar@birdlife.no

Publikasjon: Digitalt dokument (PDF)

Forsidebilde: Kattugle hunn ved Trøite, Hegra. © Ingar J. Øien, april 2005

Layout: Ingar J.Øien

Redaktør: Ingar J. Øien

Strektegning: © Trond Haugskott

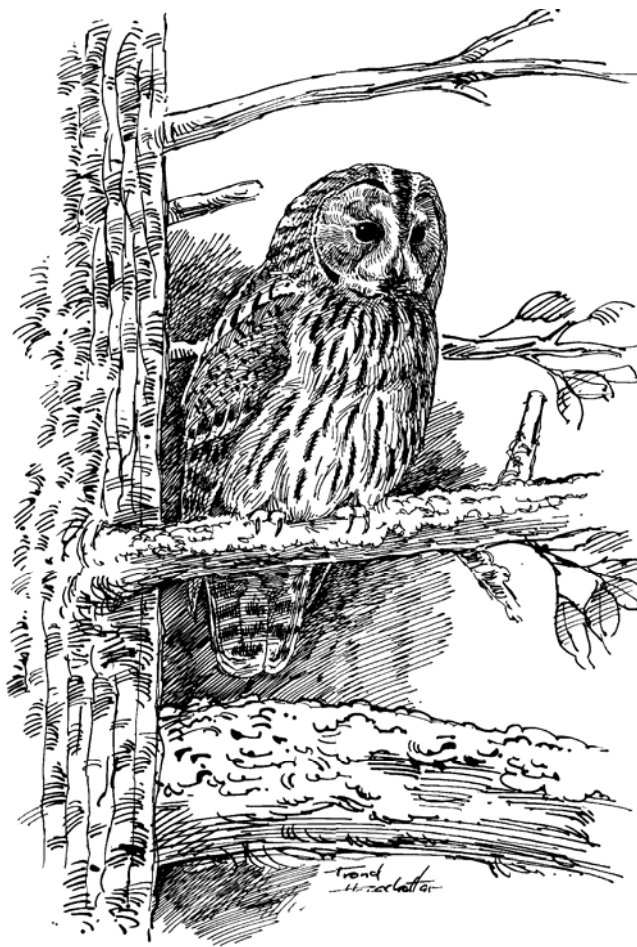
Anbefalt kildehenvisning: Øien, I.J og Frisli, J-E. 2005. Hekkebiologiske undersøkelser og overvåking av kattugle i Nord-Trøndelag i 2005. NOF rapport 2-2006. 20 s.

ISSN: 0805-4932

ISBN: 82-7852-073-9

SAMMENDRAG

Kattugla hadde en bra hekkesesong i Nord-Trøndelag i 2005. Til sammen ble det registrert 66 hekkeforsøk, hvorav 49 hadde vellykket ungeproduksjon. Det ble innfanget 39 voksne kattuglehunner for kontroll, hvorav 16 var nye hekkefugler som ble ringmerket. Hekkestarten for kattuglene var omkring 19. mars. I gjennomsnitt ble det lagt 4,2 egg i hver kasse, og ut fra dette nådde et gjennomsnitt på 2,4 unger ringmerkingsklar størrelse (2-3 uker gamle). Til sammen ble det produsert 165 unger, hvorav 151 ble ringmerket.

INNHold

SAMMENDRAG	2
1. INNLEDNING	4
2. STUDIEOMRÅDE OG METODER.....	5
2.1 KASSEFELTENE	5
2.2 OPPHENGING AV NYE KASSER.....	5
3. RESULTATER	6
3.1 RINGMERKING, KONTROLLER OG GJENFUNN	6
3.2 KONTROLL AV RUGENDE HUNNER	7
3.3 PRODUKSJON/HEKKESUKSESS.....	8
3.4 GEOGRAFISK OVERSIKT OVER HEKKEFORSØKENE	15
4. DELTAKERE.....	20
5. REFERANSER.....	20

1. INNLEDNING

Kattugla er i Nord-Trøndelag på nordgrensen av sin utbredelse i Norge. Den hekker gjerne i oppsatte rugekasser, særlig i sørlige deler av fylket. Forekomsten i ytre og nordlige deler av i fylket er mindre kjent. NOF avd. Nord-Trøndelag øker kunnskapen om kattugla i fylket gjennom å undersøke artens hekkebiologi i til sammen 129 oppsatte rugekasser per desember 2005, samt at vi gjennomfører en standardisert innsamling av hekkerelaterte data som danner grunnlaget for en årlig overvåking. Vi konsentrerer oss om kommunene Stjørdal, Frosta, Levanger, Meråker, Verdal og Inderøy, og i tillegg har vi et felt som strekker seg fra Overhalla/Grong og nordover inn i Nordland fylke til Mosjøen. Gjennom årlig ringmerking av både voksne rugende hunner og reirunger studerer vi bl.a. reproduksjon, overlevelse, dødsårsaker, spredningsmønster samt generell hekkebiologi. Byttedyr registreres systematisk og småpattedyrmaterialet bidrar til Norsk Zoologisk Forenings pattedyratlas som er under utarbeidelse.

Vi gjennomfører hvert år minst to besøk ved hver kasse gjennom hekkesesongen: en tidlig tur for å fange og kontrollere voksne rugende hunner, og 1-2 turer senere for bl.a. å ringmerke ungene. Vi veier og måler de innfangete uglene, registrerer hekkesuksess for parene, og samler inn fjær for evt. senere miljøgiftanalyser og genetiske analyser. Ringmerking av ungene gir gode data på spredningsmønster hos kattuglene. Etter at prosjektet nå har pågått i en del år, er mange nyetablerte hekkefuglene merket som unger av dette prosjektet i tidligere år. Det tyder på at hekkebestanden av kattugle i Nord-Trøndelag i stor grad er en kassehekkende populasjon, og at våre data vil gi oss god innsikt i artens populasjonsdynamikk, og danner på denne måten et enestående grunnlag for naturovervåking i kulturlandskapet vha. en nøkkelart som er høyt oppe i næringskjeden.

Betydningen av lange tidsserier i overvåkingsprosjekter er framhevet av DN, og dette prosjektet representerer en langtidsstudie som vil pågå i mange år framover. Prosjektet drives på frivillig basis av Norsk Ornitologisk Forening (NOF) på regionalt og lokalt nivå i Nord-Trøndelag, og engasjerer mange medlemmer der de bor. Prosjektet samarbeider med et tilsvarende prosjekt på kattugle i Sør-Trøndelag. Til sammen forvalter disse to prosjektene et svært stort og verdifullt datamateriale, som blir bedre og mer omfattende for hver sesong. Lokalisering av alle hekkinger legges fortløpende inn i NOFs Hekkefuglatlas www.fugleatlas.no med stor posisjonsnøyaktighet, slik at hekkefunnene til enhver tid er tilgjengelige for forvaltningsmyndighetene til bruk i arealforvaltningen.

Typisk kattuglehabitat ved Øfsti i Hegra. Løv- og blandingskogene lengst nede i dalsidene har vist seg å være det optimale habitatet for kattugla i Trøndelag. © Ingar J. Øien, april 2005

2. STUDIEOMRÅDE OG METODER

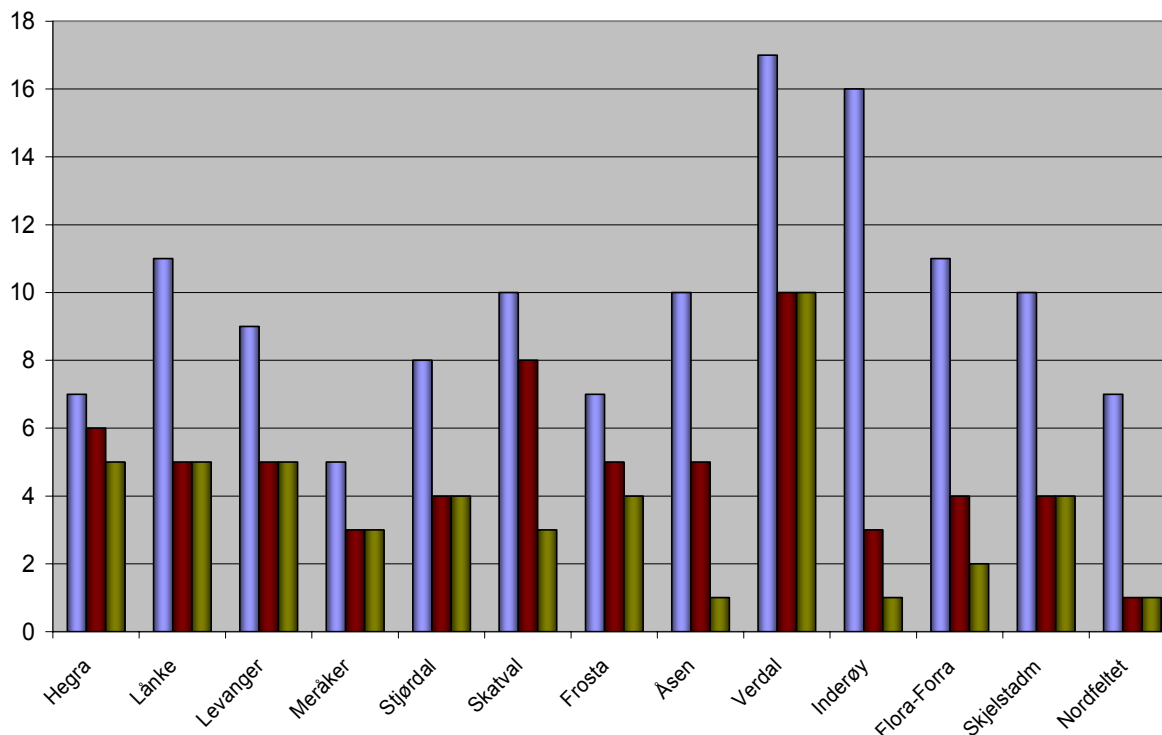
Det foretas en årlig en kontroll av alle kassene i tidsrommet 10. april – 10. mai. Da samles det inn data på voksenfugler samt på en rekke parametere relatert til hekkebiologi og fenologi. Deretter avlegges de kassene med registrert aktivitet ytterligere 1-2 besøk for å ringmerke ungene.

2.1 Kassefeltene

En del av kassene i prosjektet har vært i drift siden tidlig/midten av 1980-årene. Omtrent 40 kasser ble opphengt i 1994/95. Noen kasser (13) ble opphengt vinteren 1997/98, og i årene 2000 – 2004 ble kassefeltet betydelig utvidet, og dette arbeidet fortsatte også i 2005. Kassene er lokalisert i kommunene Stjørdal, Frosta og Levanger, Inderøy og Verdal. I 2001 startet vi opp et nytt kassefelt i Meråker, og første registrerte hekking av arten i kommunen ble konstatert i en av disse kassene allerede i 2002. Prosjektet har nå 129 kasser fordelt mellom 12 definerte kassefelt i de nevnte kommunene, samt et kassefelt på 7 kasser som strekker seg fra Snåsa i Nord-Trøndelag til Mosjøen i Nordland for å kunne finne nordgrensa for kattuglas utbredelse i Norge. Dette kassefeltet ble etablert sommeren 2002. Også i 2005 var det hekking i en kasse i Overhalla. Dette er nå verdens nordligste kjente hekkeplass for kattugla.

2.2 Opphenging av nye kasser

Det ble produsert 10 nye kasser i 2005. Noen av de nye kassene ble opphengt på nye lokaliteter i 2005, mens resten ble benyttet til å bytte ut noen utslitte kasser siden en del av kassene i kassefeltene er gamle og til dels råtne. Etter å ha skiftet ut disse systematisk i de siste årene, er kaseparken i en langt bedre forfatning, og både måten de nye kassene er bygd på og måten de henges opp på sikrer en lengre levetid på kassene, og vi unngår at uhell som skyldes dårlige kasser får fatale følger for de hekkende kattuglene. Likevel hadde vi uhell med gamle kasser i hekketida i 2005, så det er fortsatt behov for noen utskiftninger.

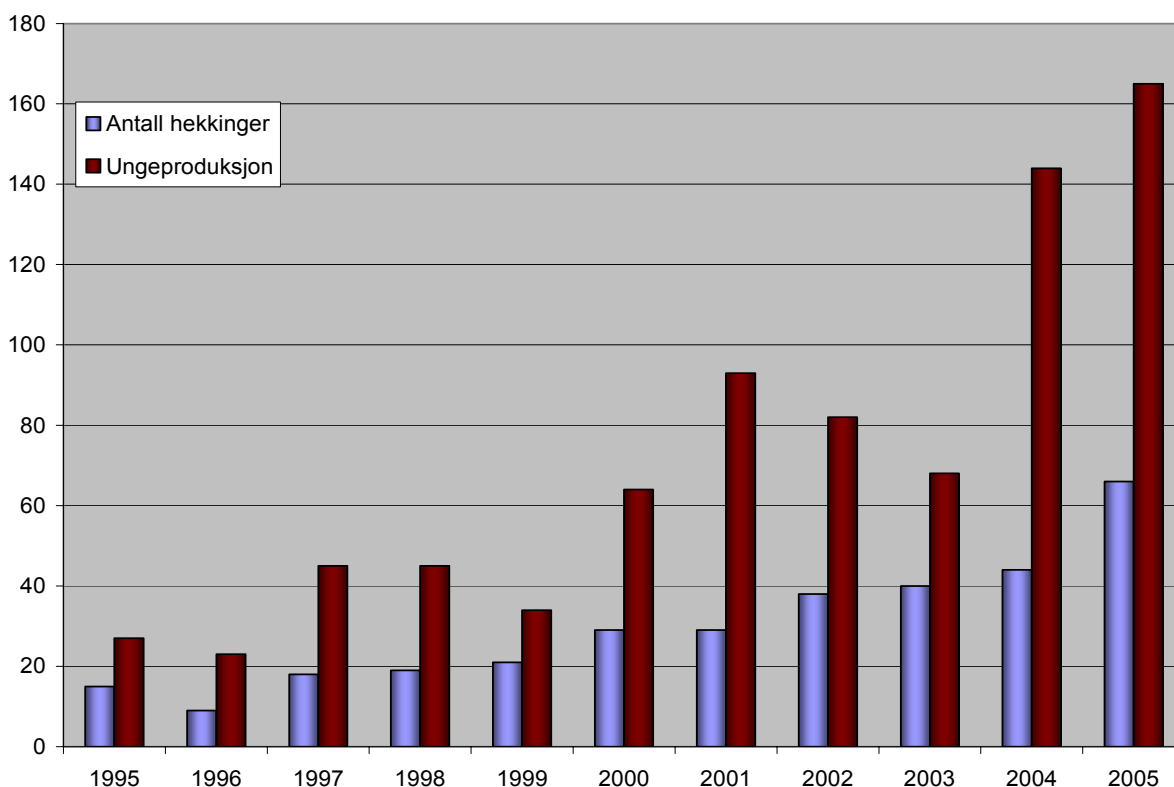

Figur 1. Oversikt over antall tilgjengelige kasser i hekketida (blå søyler), antall hekkeforsøk (brune søyler) og antall reir med ungeproduksjon (grønne søyler) fordelt på de 13 kassefeltene i 2005.

3. RESULTATER

Det er tydelig at den kassehekkende bestanden av kattugle ennå er i ferd med å etablere seg i prosjektets kasser. Antallet tilgjengelige kasser har økt betydelig de siste fem årene. For oversikt over tilgjengelige kasser i kassefeltene, se figur 1. Mens vi de siste årene har hatt et totalt antall hekkforsøk på rundt 40, økte det samlede antall hekkforsøk med 1/3 til godt over 60 hekkinger i 2005 (figur 2).

Det var en formidabel økning i ungeproduksjonen i 2004 fra alle tidligere år som figur 2 viser. Antallet hekkforsøk økte betydelig fra 2004 til 2005 (fra 44 til 66). I 2005 var også gjennomsnittlig eggkullstørrelse nesten på samme nivå som i 2004, men det var langt flere par som mislyktes med hekkingen i 2005. Den totale ungeproduksjonen ble 165 unger som nådde merkeklar alder (2-3 uker).

Figur 2. Antall hekkinger og samlet ungeproduksjon i prosjektets kattuglekasser i perioden 1995-2005. I 2005 var det 66 hekkforsøk, og den totale ungeproduksjonen fram til merkestørrelse var 165 unger hvorav 151 ble ringmerket.

3.1 Ringmerking, kontroller og gjenfunn

Både reirunger og rugende hunner (som ikke tidligere er merket) blir ringmerket ved kassebesøkene. Ved siden av at de rugende hunnene fanges og kontrolleres ved første kassebesøk hvert år (se tabell 1), har vi årlig utveksling av kontroller av ringmerkede ugler mellom kattugleprosjektene i Nord-Trøndelag og Sør-Trøndelag. I tillegg blir det innrapportert funn av døde kattugler som er merket av prosjektet. I 2005 er 16 kattuglehunner nymerket, mens 23 tidligere merkete voksne hunner ble kontrollert, og 151 reirunger ble ringmerket. Av innrapporterte gjenfunn er det i løpet av året kommet inn to fra inneværende år og to eldre gjenfunn som alle har blitt funnet døde. I tillegg ble en ugle merket som unge av oss i 2002 kontrollert som hekkfugl i Malvik i Sør-Trøndelag i 2005, og en ugle merket som unge av oss i 2004 ble kontrollert som hekkfugl i Løkken i Meldal kommune. I 2005 var ingen av de kontrollerte hunnene i Nord-Trøndelag merket i Sør-Trøndelag. Til sammen er 945 kattugler ringmerket av prosjektet siden starten. Disse er fordelt på 73 individer ringmerket som voksne og 870 individer ringmerket som reirunger. Av disse var det pr desember 2005, 136 individer

som vi har hatt kontakt med etter merketidspunktet, enten i form av kontroller på hekkeplass i Nord- eller Sør-Trøndelag, eller som innrapporterte gjenfunn av døde fugler.

Tabell 1. Kontroller av tidligere ringmerkede rugende hunner og nymerkinger 1991-2005.

År	Merket tidl. som reirunge	Merket tidl. som voksen	Nymerket	Totalt fanget
1991	3	2	4	9
1992	2	1	0	3
1993	3	5	3	11
1994	0	3	3	6
1995	7	3	6	16
1996	6	2	1	9
1997	5	7	3	15
1998	2	10	9	21
1999	8	10	3	21
2000	7	17	5	29
2001	4	9	2	15
2002	11	15	7	34
2003	8	18	4	30
2004	8	17	4	29
2005	14	9	16	39

3.2 Kontroll av rugende hunner

Oversikten i tabell 2 viser antallet rugende kattuglehunner som er kontrollert av prosjektet siden starten. I 2005 var ingen av de kontrollerte hunnene tidligere merket av *Kattugleprosjektet i Sør-Trøndelag*.

Tabell 2. Fordeling av kontroller og gjenfunn t.o.m. 2005. Oversikten viser antall individer som er gjenfunnet død eller kontrollert fordelt på de ulike kategoriene. Unger som er funnet døde før de forlot reiret er ikke med i denne oversikten:

Funnet død i første leveår som flygedyktig (1K)	Funnet død som unge (ikke flygedyktig)	Funnet død som voksen	Funnet forkommen og sluppet fri	Kontrollert som hekkefugl
8 individer	22 individer	27 individer	7 individer	91 individer

Til sammen er nå 91 individer kontrollert 1 eller flere ganger som hekkefugler (inkl. noen i Sør-Trøndelag). I 2005 var det 12 voksne kattuglehunner som ble kontrollert for første gang som hekkefugler (to i Sør-Trøndelag, resten i vår kassepark). Av disse var 10 tidligere merket som reirunger, mens to var tidligere merket som voksne hekkefugler. Fjorten av de kontrollerte hunnene var gamle kjenninger som har vært kontrollert en eller flere ganger tidligere. I 2005 var det uvanlig mange nyetablerte hekkefugler (25 hunner), og av disse var det også uvanlig stor andel som ikke var merket som reirunger (16 hunner). Den eldste av de hekkende hunnene er merket som voksen i Trøite i Hegra i 1989, og har vært kontrollert nesten årlig siden. Det vil si at hun nå er 18K+, dvs. minst 17 år gammel!

Innfangede ugler fotograferes på denne måten for å dokumentere fargevariasjon og mytemønster. Dette er den eldste hunnen i prosjektet (>17 år) som hekker i Trøite i Hegra. Hekkefuglene kan aldersbestemmes på formen på de ytterste tverrbåndene på vingefjærene. © Ingar J. Øien, april 2005

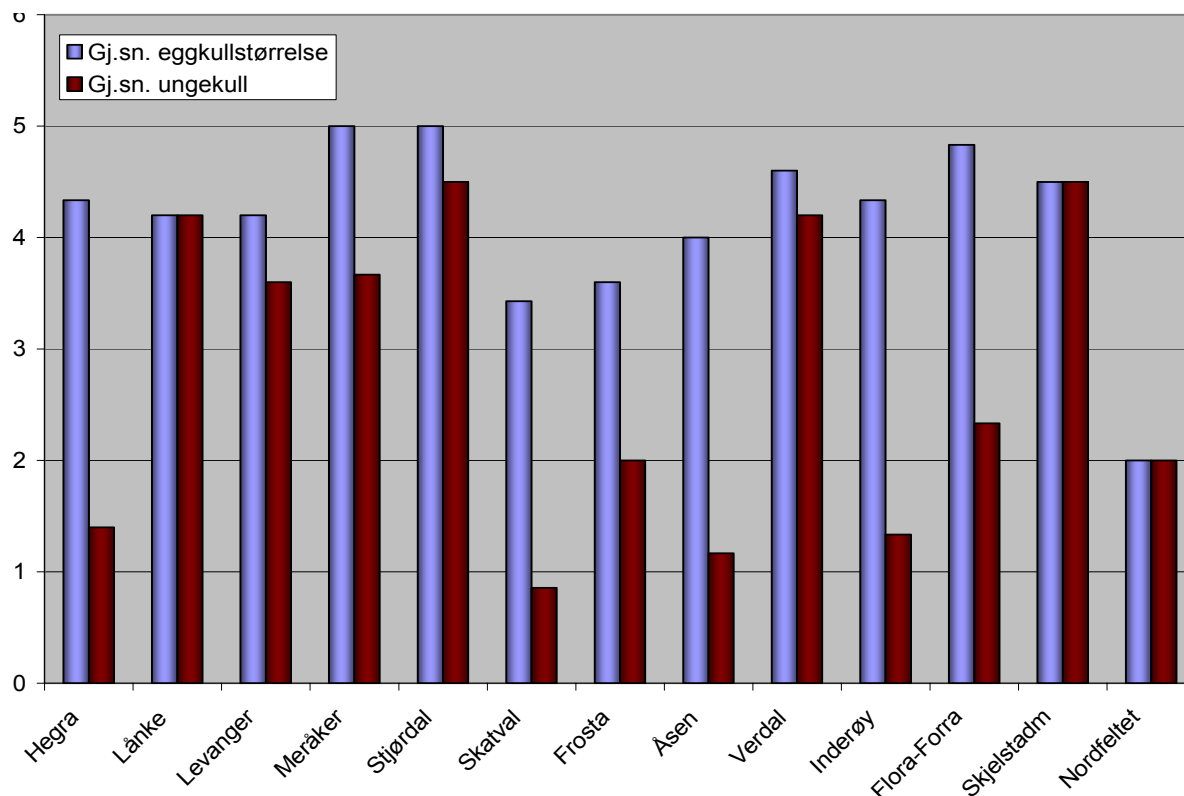
3.3 Produksjon/hekkesuksess

Til sammen ble 66 hekkforsøk registrert, og 39 av de hekkende kattuglehunnene ble innfanget for kontroll. Det ble en god produksjonssesong for kattuglene i Nord-Trøndelag i og med at kullene var

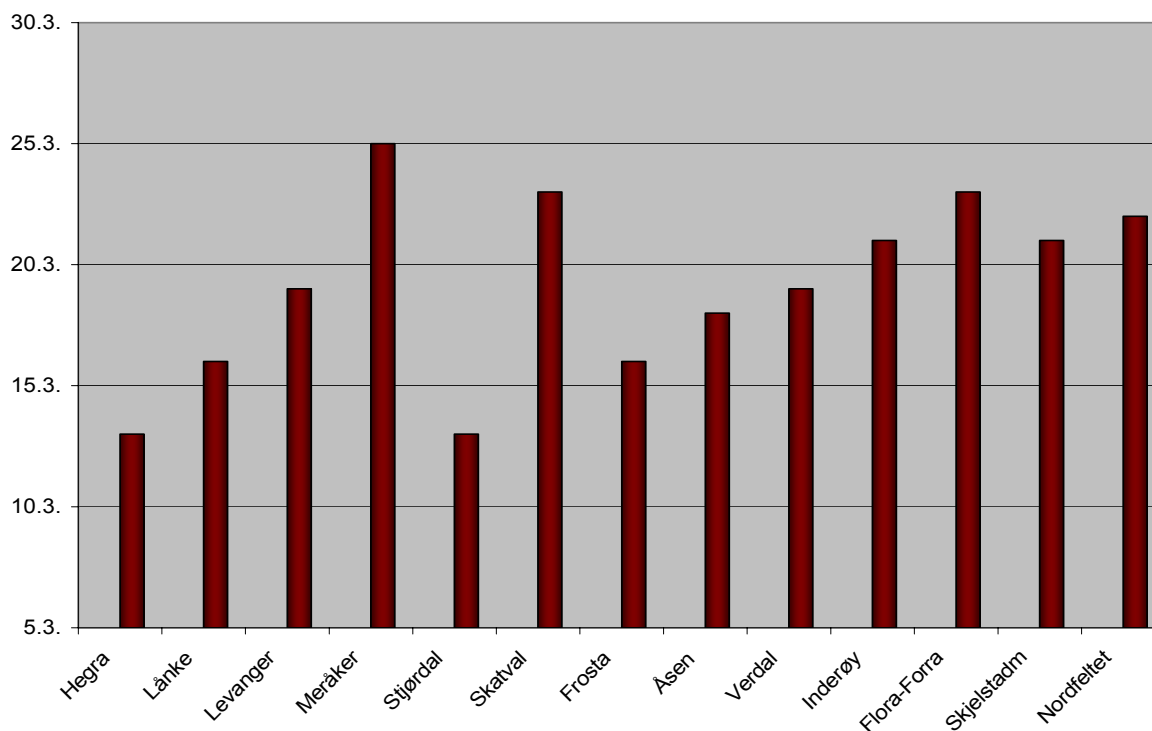
gjennomgående store (se figur 3). Dette skyldes sannsynligvis en god tilgang på smånagere allerede før og under eggleggingen. Dette støttes også av det faktum at det var relativt tidlig hekkstart hos kattuglene i Nord-Trøndelag i 2005 (se figur 4). Gjennomsnittlig leggedato for første egg var gjennomsnittlig 19. mars. I tillegg til de 66 registrerte hekkingene, er det sannsynlig at det var hekking i ytterligere 3 kasser. En mildværsperiode i januar-februar medførte at noen par gikk til hekking allerede i denne perioden. De fleste av disse parene avbrøt hekkingen, sannsynligvis pga. en kuldeperiode i februar/mars. Dette er sannsynligvis grunnen til at det var noen kasser hvor hekkingen var avbrutt allerede ved vårt første kassebesøk i midten av april. Ved minst ett tilfelle (i Skatval) var ungene allerede hoppet ut ved første kassebesøk, og det er sannsynlig at dette kan ha skjedd i flere kasser uten at vi har hatt mulighet til å få det bekreftet. Starttidspunktene for eggleggingen forøvrig varierte mellom 13. og 26. mars, med gjennomsnittlig eggleggingsstart 19. mars for alle kassefeltene samlet.

Et relativt stort antall, til sammen 17 reir, hadde bekreftet mislykket hekking. Av disse hadde mår predatert egg i 6 tilfeller (se figur 5), og ved 1 tilfelle ble unger predatert av mår (Skatval), hekking ble oppgitt av ukjent grunn på eggstadiet ved 5 tilfeller, samt at hekking ble avbrutt pga. uhell med kassen i 2 tilfeller (se figur 5). Hele eggkullet forble uklekt til tross for ruging i 3 reir (se figur 5). Det ble registrert ett sannsynlig tilfelle av omlegging av kull hos et par med mislykket hekking. I det ene tilfellet hvor hekkingen ble avbrutt pga. uhell med kassen (i Forra-Flora), la (sannsynligvis det samme) paret et nytt kull i en annen kasse ca 400 meter fra den første. Det første kullet (lagt i mars) besto av 6 egg, og det andre kullet (lagt i begynnelsen av mai) besto av 5 egg. Elleve egg produsert av samme hunn i løpet av en sesong er ikke dårlig! Tre unger nådde merkeklar størrelse i det andre kullet.

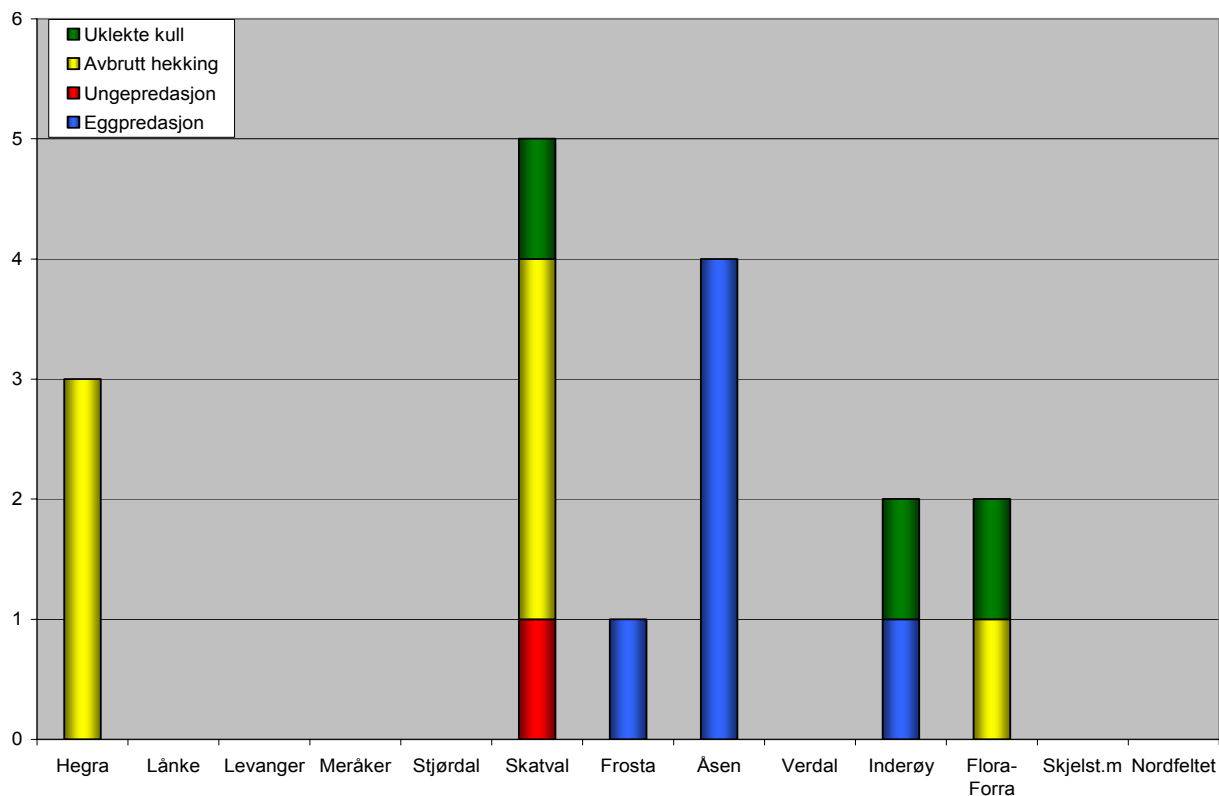
Oversikten over antall hekkinger totalt i figur 2, og fordelt på de 13 kassefeltene i figur 6 viser antall kasser med påbegynte hekkinger, uavhengig av om reiret ble predatert eller om hekkingen mislyktes av andre årsaker. Til sammen 48 reir hadde konstatert vellykket ungeproduksjon i 2005.

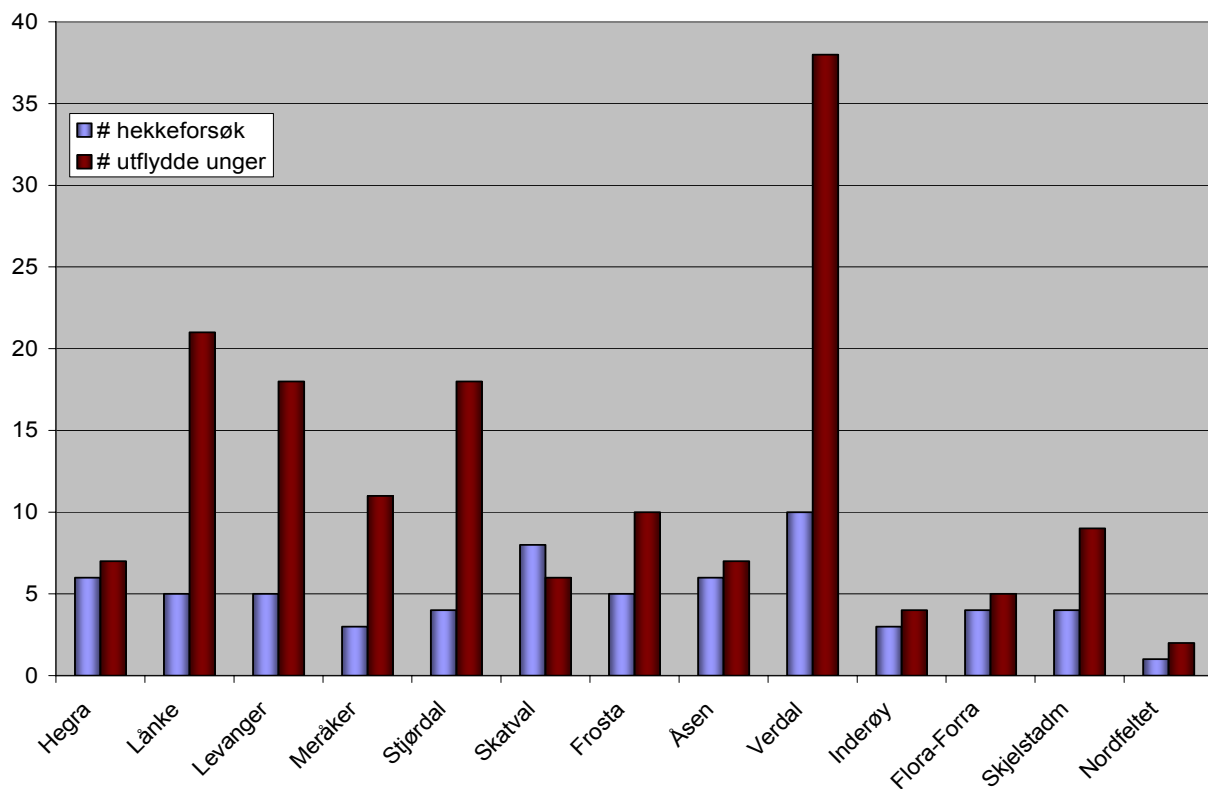
Figur 3. Denne figuren viser gjennomsnittlig hekkesuksess i de 13 kassefeltene i 2005. Gjennomsnittlig eggkullstørrelse var 4,2 egg, og gjennomsnittlig ungekullstørrelse ved merketidspunktet var 2,4 unger.

Figur 4. Gjennomsnittlig leggedato for første egg i de 13 kassefeltene. Gjennomsnittlig leggedato for første egg i alle kassefeltene samlet var 19. mars.

Figur 5. Oversikt over antall og årsaker til mislykkete hekkinger i de ulike kassefeltene i 2005.

Figur 6. Denne figuren viser antall hekkeforsøk og fordelingen av de 165 kattugleungene i de 13 kassefeltene i sesongen 2005.

Kattugla kan trykke hardt på reiret like før og etter klekkingen. Vanligvis fanges de rugende hunnene med hov i det de flyr ut av kassen, men i slike tilfeller kontrolleres den rugende hunnen ved å løfte den ut av kassen. Etter kontrollen legges ugla tilbake på plass, og i 90 % av tilfellene blir hunnen liggende og fortsetter rugingen. © Ingar J. Øien, april 2005

Kasse med 5 egg. I 2005 var gjennomsnittlig antall egg lagt i kassene 4,2. Gjennomsnittlig eggleggingsdato var 19. mars for første egg. Til sammen ble det lagt minst 261 egg i kassene. © Ingar J. Øien, april 2005

Nyklekte kattugleunger. Siste egg er ennå ikke klekt. © Ingar J. Øien, april 2005

I denne kassen ved Sigersmo i Lånke, er de fire ungene fra 6 til 12 dager gamle. Her er det en imponerende ansamling med byttedyr som består av 28 markmus og 2 klatremus. Som regel er det flest byttedyr i kassen når ungene er små. Ved ungermerkingen en uke senere var det ingen byttedyr i denne kassen. © Ingar J. Øien, april 2005

Ringmerkingsklare kattugleunger – 2-3 uker gamle. Gjennomsnittlig antall ringmerkingsklare unger i kassene var 2,4 i 2005. Til sammen ble 151 unger ringmerket. © Ingar J. Øien, april 2005

Noen av de gamle kassene er fortsatt i svært dårlig forfatning. Denne kassen ved Venna i Skjelstadmark falt ned etter at hekkingen hadde begynt i 2005. Den er nå erstattet av en ny kasse. © Ingar J. Øien, april 2005

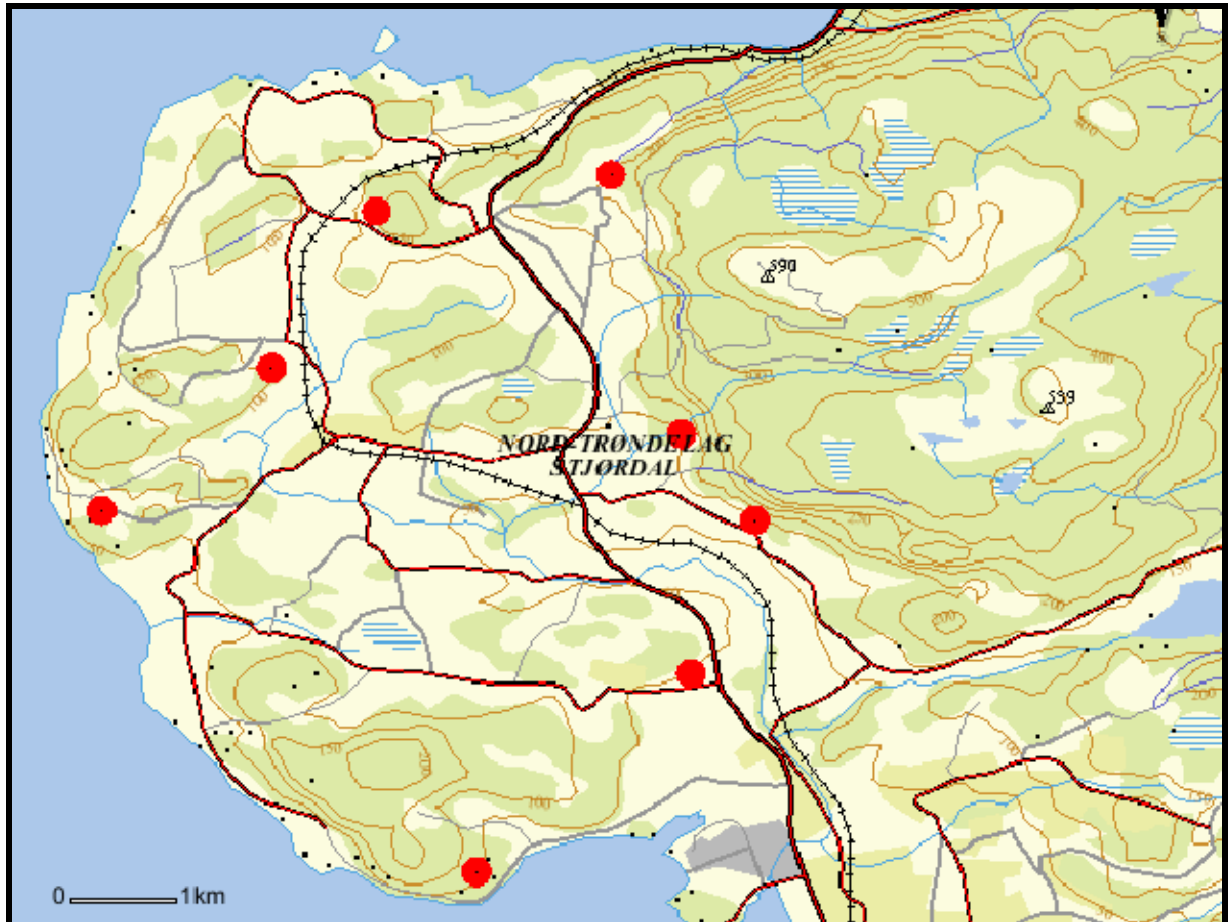
I 2005 ble hele 17 hekkinger blir avbrutt av ulike årsaker. Predasjon av mår på eggstadiet er den vanligste årsaken. Noen ganger er det ikke åpenbart hva som er årsaken, slik som her ved Skatval Kirke, hvor to egg med helt innhold, men inntrykte eggeskall samt en påspist, nyklekket unge ble funnet i kassen. © Ingar J. Øien, april 2005

Kattugle hunn innfanget for kontroll ved Leirfall i Hegra. © Ingar J. Øien, april 2005

3.4 Geografisk oversikt over hekkeforsøkene

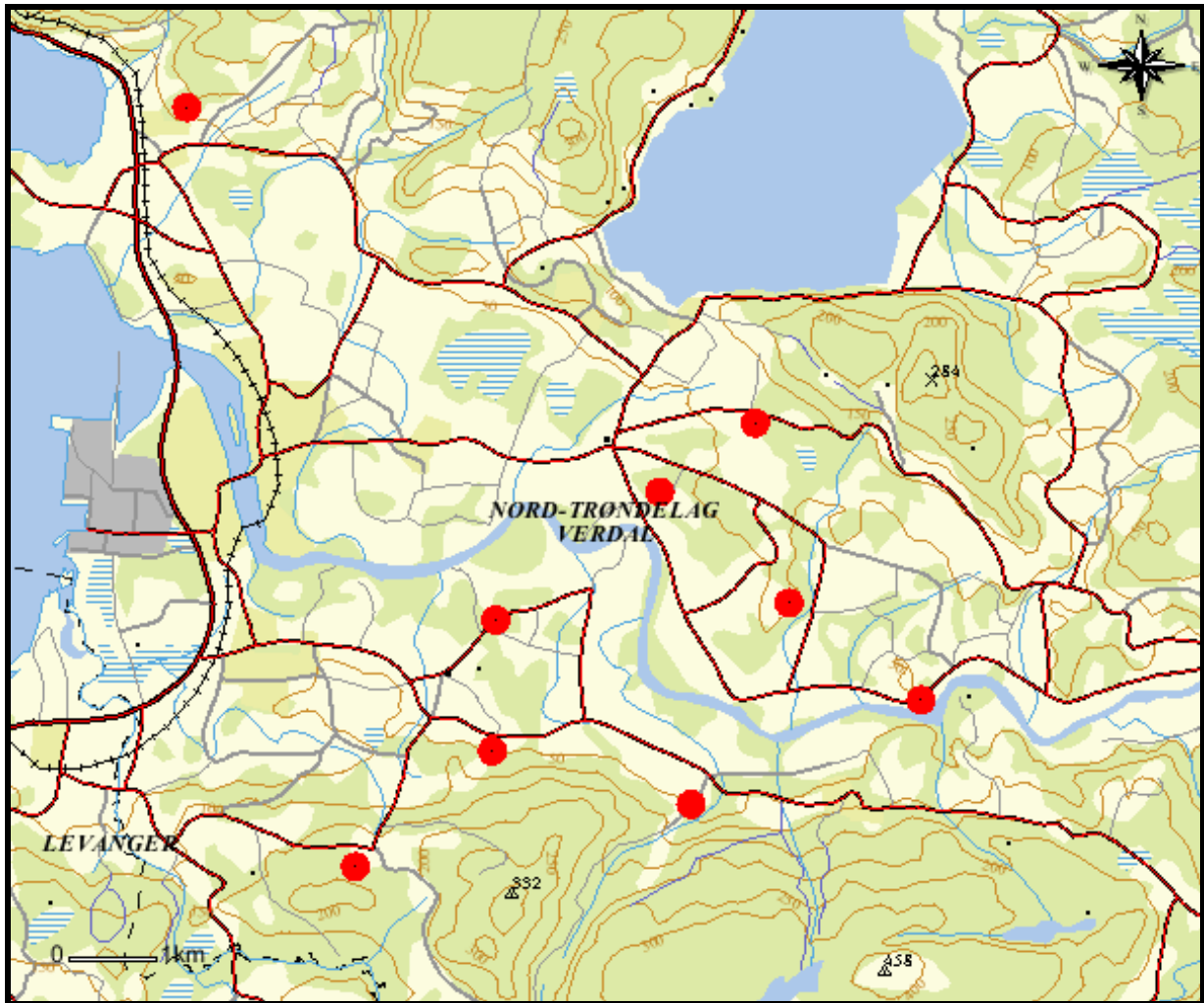
Kartene i dette avsnittet viser geografisk fordeling av hekkeforsøk i alle kassefeltene i 2005. Alle kartene er hentet fra NOFs interaktive Hekkefuglatlas på internettensiden www.fugleatlas.no hvor alle hekkingene er registrert.

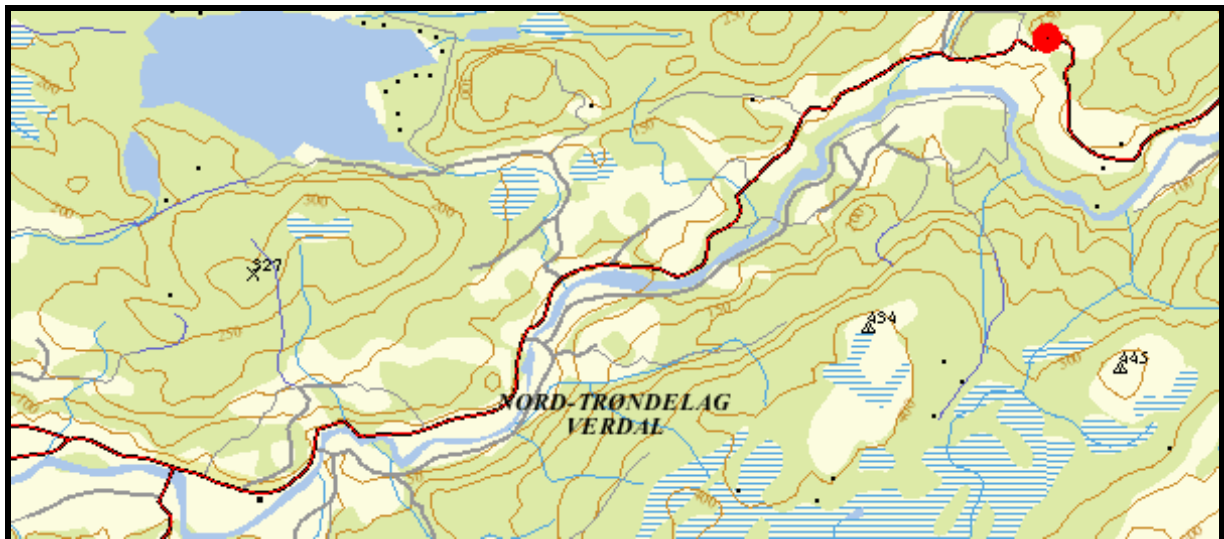
Geografisk fordeling av hekkeforsøk i feltet Skatval i 2005.

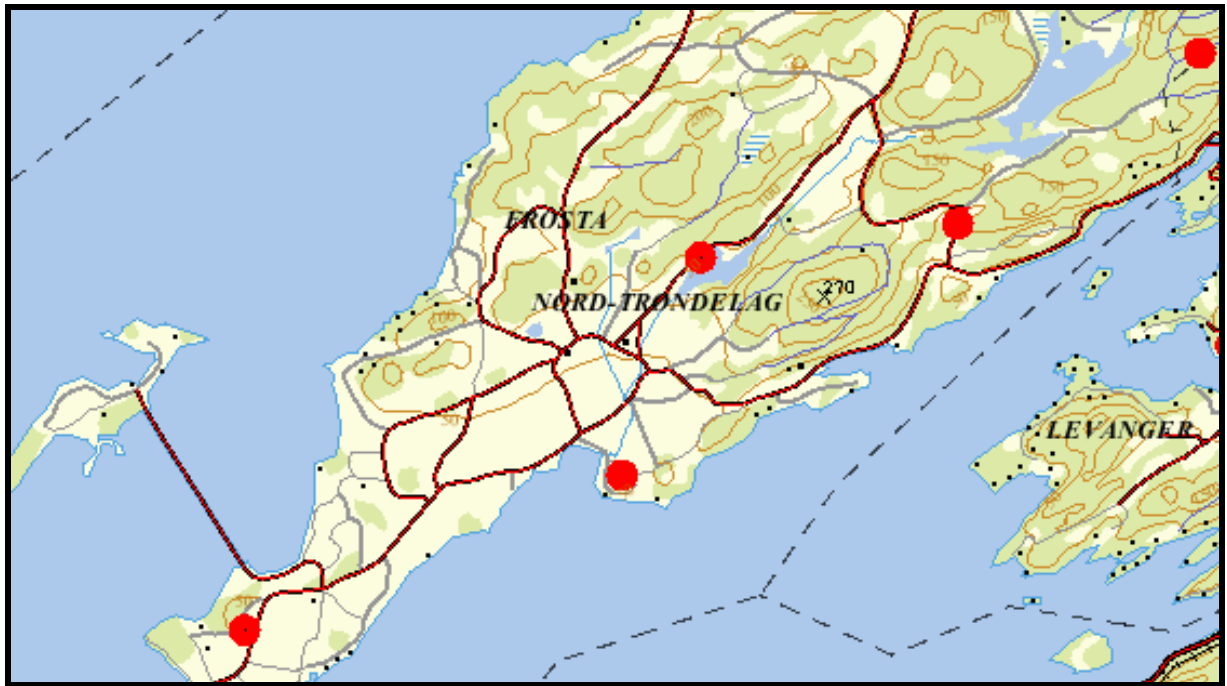
Geografisk fordeling av hekkeforsøkene i Inderøy i 2005..

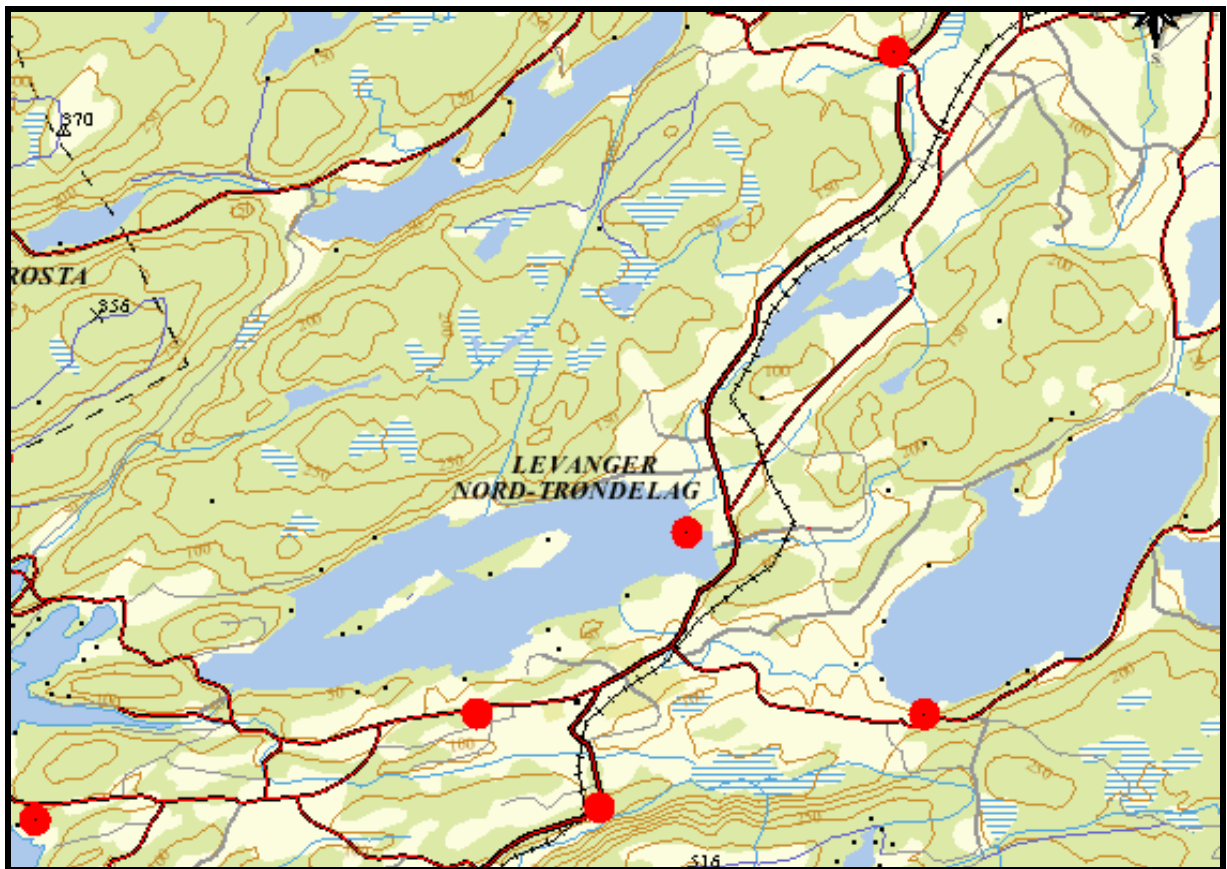
Geografisk fordeling av hekkeforsøk i Verdal i 2005.

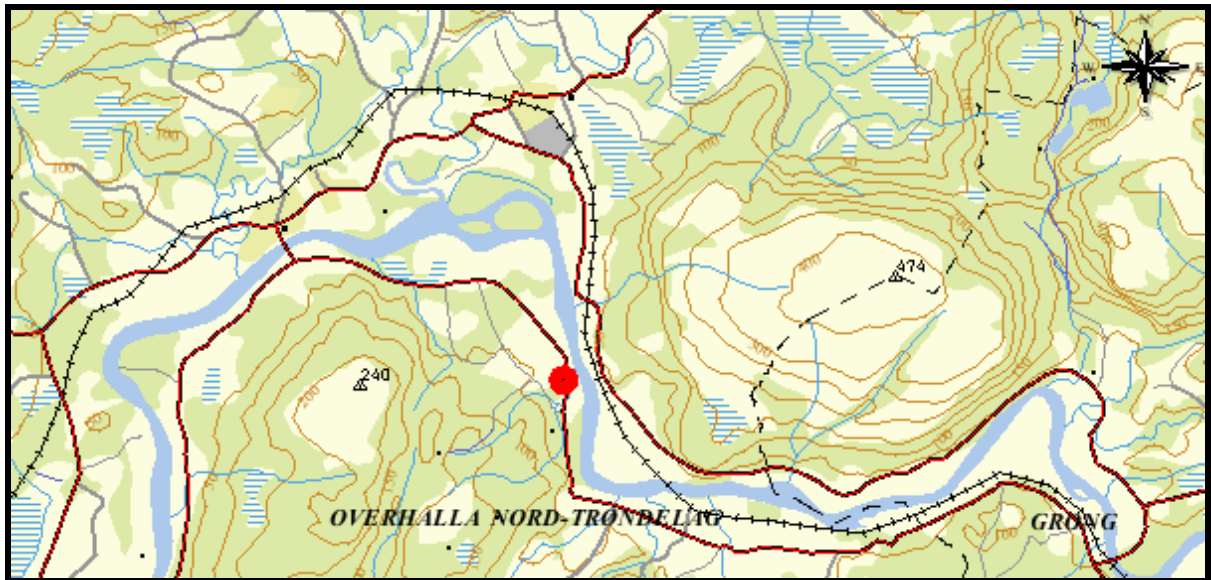
Lokalisering av hekkeforsøk i øvre del av Verdal i 2005.

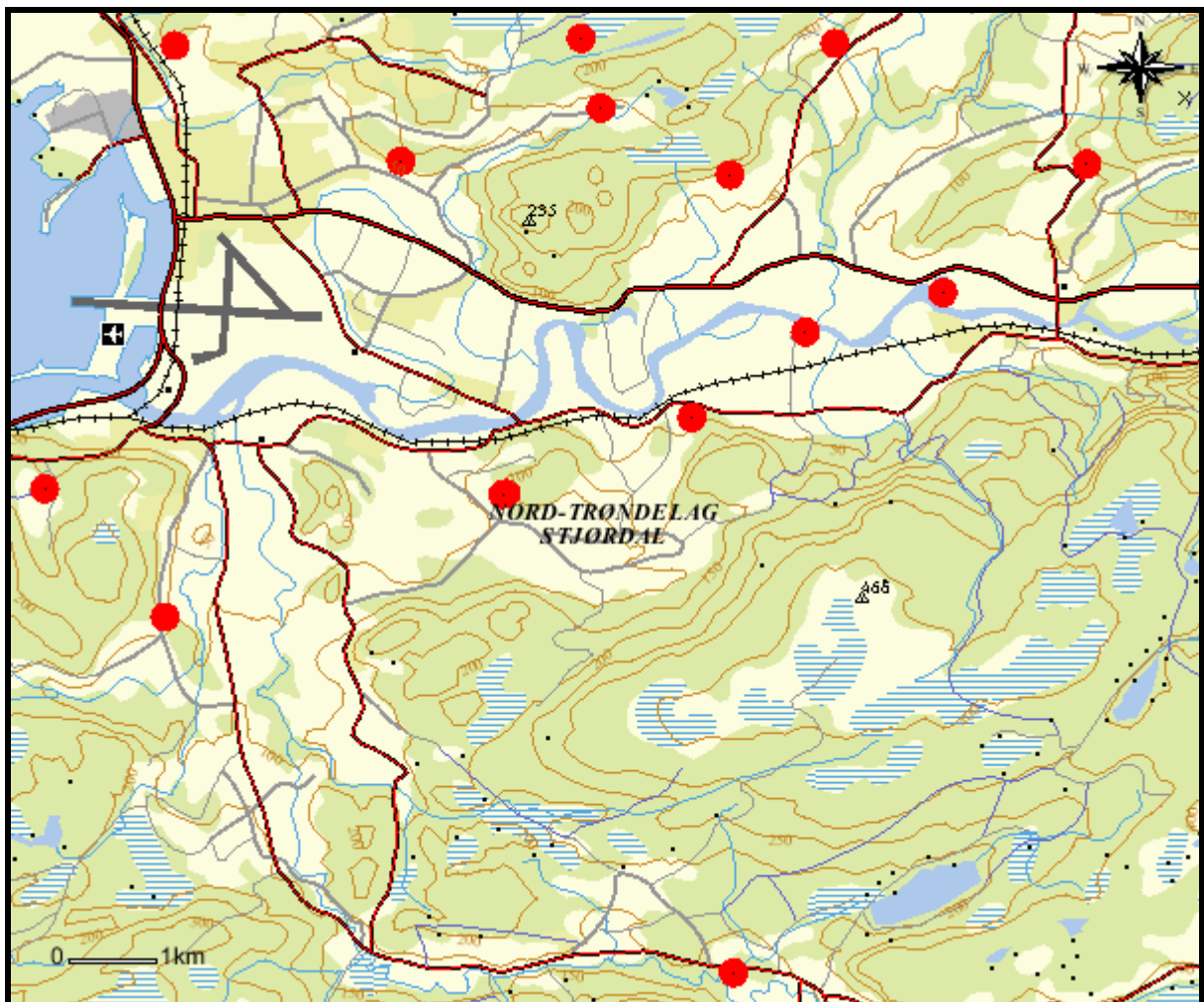
Geografisk fordeling av hekkeforsøk i Frosta i 2005..

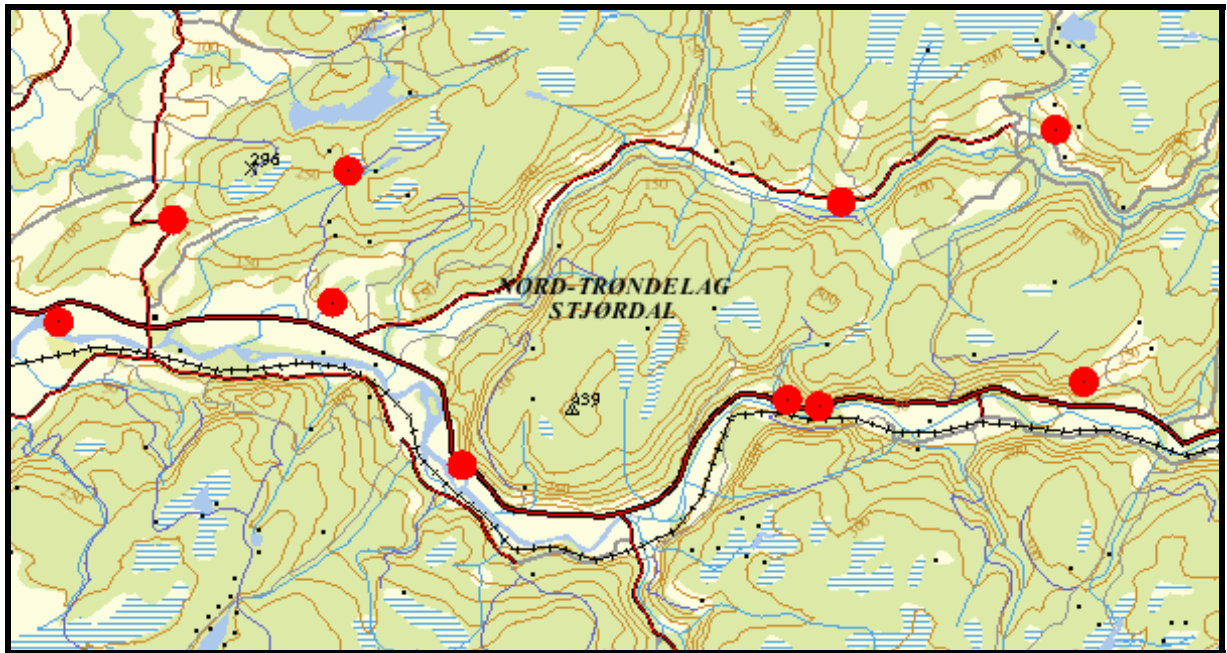
Geografisk fordeling av hekkeforsøk i feltet Åsen i 2005.

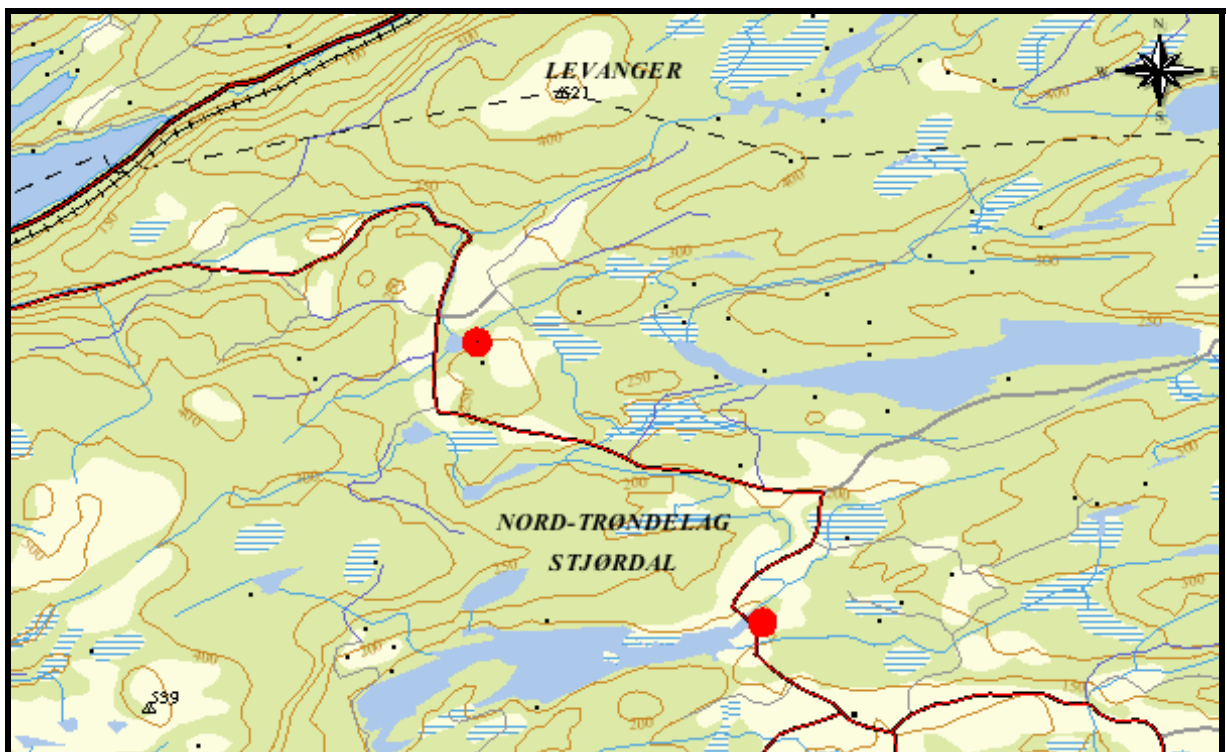
Lokalisering av hekkingen i Overhalla (Nordfeltet) i 2005.

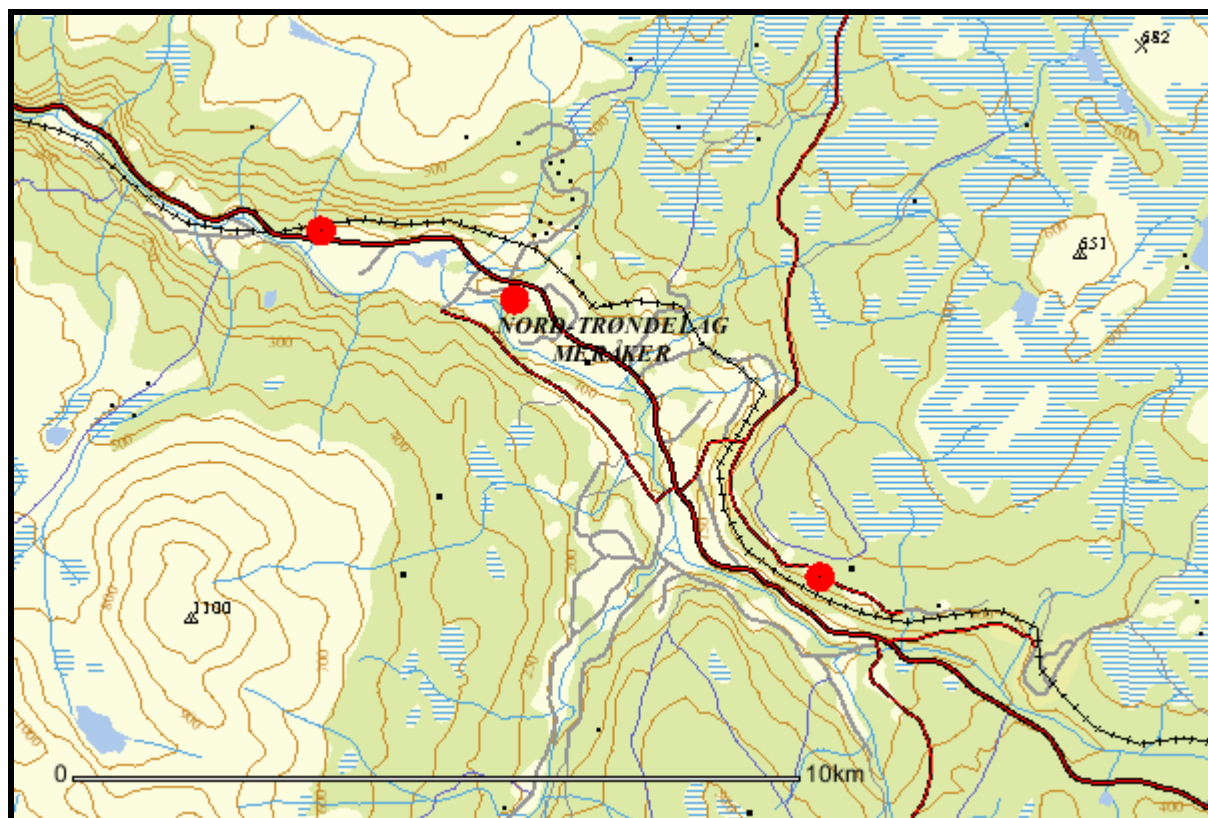
Geografisk fordeling av hekkeforsøk i feltene Stjørdal, Lånke, Hegra og nedre del av Skjelstadmark i 2005.

Geografisk fordeling av hekkeforsøk i Flora-Forra samt øvre deler av Hegra og Skjelstadmark i 2005. De to hekkingene som er lokalisert bare ca 400 meter fra hverandre skyldes sannsynligvis omlegging av kull hos samme par.

Geografisk fordeling av hekkeforsøk i øvre del av Skjelstadmark i 2005.

Geografisk fordeling av hekkeforsøk i Meråker i 2005.

4. DELTAKERE

I tillegg til rapportforfatterne har følgende personer vært aktive deltakere eller på annen måte bidratt i prosjektet i 2005, og takkes herved for innsatsen: Anne Hege Øien, Gunnar Ligaard, Tom Roger Østerås, Roar Pettersen, Hans Skogvold, Rasmus Tranås, Per Arne Pettersen, Tomas Aarvak, Georg Bangjord, Roger Wingan, Morten Ree, Mats Daniel Aasen Larsen, Elena Sophie Øien, Morten Ekker, Aurora Ekker Jordahl, Linnea Ekker Jordahl, Tiril Ekker Jordahl, Inka Ekker Jordahl, Einar Hugnes, Katarina Kulstad, Sindre Kristoffer Larsen, Linda Marielle Larsen, Ingrid Mjølnerød, Even Mjølnerød, Halvor Sørhuus, Kåre Leithe, Ivar Skjelstad, Tor Rune Værnes, Ragnhild Værnes, Tore Eriksson, Hans Inge Lund-Tangen, Karl Inge Uppstrøm, Eiliv Størdal, Jon Kristian Skei, Vidar Nogva, Steinar Johansen, Morten Hegge, Jakob Haugen, Terje Kolaas

5. LITTERATUR

- Øien, I.J. 2006. Manuskript. Aldersbestemming av kattugler.
Øien, I.J. 2005. Resultater fra "Hekkebiologiske undersøkelser og overvåking av kattugle i Nord-Trøndelag" 2004. Notat. 12s.